

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 1
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 2

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ УКРАЇНИ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 96-й річниці з дня народження
доктора юридичних наук,
професора В. П. Маслова

14 лютого 2018 р.

УДК 347
А43

Відповідальний за випуск професор *В. І. Борисова*

Актуальні проблеми приватного права : матеріали наук.-практ. конф., А43 присвяч. 96-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 14 лют. 2018 р.). – Харків : Право, 2018. – 402 с.

ISBN 978-966-937-367-0

14 лютого 2018 року кафедрами цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого разом з Національною академією правових наук України (відділенням цивільно-правових дисциплін) і Харківським обласним осередком Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України» проведена науково-практична конференція, присвячена 96-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР Василя Пилиповича Маслова.

Проведення такого заходу було започатковано у 2003 році і з того часу традиційно відбувається кожного року, збираючи вчених-цивілістів закладів вищої освіти, провідних наукових установ України й практичних робітників.

У матеріалах збірника представлені результати наукових досліджень вчених, присвячених актуальним проблемам приватного права (цивільного, житлового, сімейного, права інтелектуальної власності), а також проблемам господарського права.

Видання адресоване науковим робітникам, аспірантам, викладачам закладів юридичної вищої освіти (факультетів ЗВО), а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне, сімейне, житлове, цивільно-процесуальне та господарське законодавство.

УДК 347

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018
- © Національна академія правових наук України, 2018
- © Харківський обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України», 2018
- © Видавництво «Право», оформлення, 2018

ISBN 978-966-937-367-0

В. П. Маслов, ректор Харківського юридичного інституту (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) у 1962–1987 роках

96

Якщо ви маєте житло або інше майно на тимчасово окупованій території, воно зберігається за вами. Незалежно від того, чи ви переселенець і живите на звільненій території, чи перебуваєте на окупованій.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про нотаріат» // ВВР, 1993, № 39, ст. 283.
2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»// ВВР, 2003, № 25, ст. 180.
3. Проект Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областях» від 04.10.2017 р. № 7163- Лігакон.ua
4. Проект Закону України «Про тимчасово окуповані території України» від 23.03.2017 р. № 2149-VIII – tyzhden.ua /Politics/ 188297.

Шишка О. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМА ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПРАВА

Категорія «цивільні відносини» має своє легальне закріплення в ч. 1 ст. 1 ЦК України. Це положення має важливе значення, оскільки воно не лише надає можливість виявити критерії за якими визначаються певні суспільні відносини як цивільні, але воно надає уявлення про місце цивільних відносин в системі права України, а також про систему джерел, якими упорядковуються такі відносини.

Проте спроба до визначення місця цивільних відносин в системі права України приводить до проблеми розуміння взагалі самої системи права України. Проблематика такого сприйняття є саме лексико-граматична форма ч. 1 ст. 1 ЦК України. Адже, як зазначає С. О. Сліпченко застосування норм цивільного права безпосередньо залежить від правильного з'ясування їх змісту. Проте будь-яке пізнання юридичної норми потребує застосування правил тлумачення, яке завжди починається

з мовного (граматичного, буквального) способу, а саме з аналізу мовної форми вираження змісту норми в цілому та її окремих елементів. Такий стан, як вказує дослідник не вимагає доказів, оскільки мислення і мова є нерозривні [1, с. 266–268].

Так, ч. 1 ст. 1 ЦК України передбачено, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Якщо спробувати розкрити зміст такого положення, застосувавши до цього спосіб граматичного тлумачення, то можна прийти до висновку, що цивільні відносини в Україні слід відмежовувати від його широкого та вузького розуміння. Зокрема, при детальному аналізі цього положення звертає на себе увагу словосполучення «цивільні відносини», яке не лише взяте у круглі дужки, але і те, що його місце визначене не у кінці речення, а саме у його середині.

Така обставина приводе до того, що функціонально таке словосполучення повинно тоді відповідати на два основні запитання. Перше: які це цивільні відносини, що регулюються цивільним законодавством України? Відповідно, особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), але саме ті, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників. Друге запитання: чи є інші цивільні відносини, які знаходяться за межами регулювання цивільним законодавством України, тобто регулюються іншим законодавством України, не цивільним?

Для відповіді на це питання слід застосувати закони логіки, а саме висновок від протилежного з урахуванням закону несуперечності. Тобто, якщо цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, то, відповідно тоді, нецивільним законодавством повинні регулюються інші особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), але вже ті, які не засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників. Останнє твердження є відображенням чи антиподом положення ч. 1 ст. 1 ЦК України.

Постановка такого питання полягає у тому, що, словосполучення «цивільні відносини», яке взяте у круглі дужки, чомусь знаходиться не вкінці тексту речення, а в його середині, що ніби вказує на скритий та

незакінчений зміст такого твердження, а для розуміння того, що становлять собою цивільні відносини (у його широкому розумінні), потребує застосування знань у сфері логіки. Відповідно, виходить, що під цивільними відносинами, у широкому розумінні цього слова, слід розуміти особисті немайнові та майнові відносини. У вузькому – ті, які регулюються цивільним законодавством України та ті, які регулюються іншим законодавством України. При цьому, критерієм визначення того про які саме цивільні відносини ми говоримо виступають саме їх кваліфікуючі ознаки – юридична рівність, вільне волевиявлення та майнова самостійність їх учасників.

Навіть, якщо допустити, що місцезнаходження словосполучення «цивільні відносини» в лексико-граматичній структурі речення пов'язане з тим, що законодавець мав на меті звернути увагу саме на характер цивільних відносин. Тобто на те, що лише цивільні відносини мають властивість бути особистими немайновими та майновими відносинами, а така систематизація є головним критерієм для визначення відносин як цивільних. Проте, далі, в ч. 2 ст. 1 ЦК України, можемо побачити спростування такого твердження, оскільки по відношенню до публічних відносин така систематизація теж проводиться, а в межах права має певний правовий сенс. Він полягає у тому, що певні майнові публічні відносини у випадках встановлених законом піддаються правовому впливу актами цивільного законодавства¹. При цьому можемо

¹ Вважаємо, що необхідність регулювання відносин, які за своєю природою не є цивільними може бути пов'язана і з тим, що в актах цивільного законодавства існують не лише норми приватно-правового, але і публічно-правового характеру. Зокрема, в ч. 2 ст. 40, абз. 2 ч. 1 ст. 218, ч. 2 ст. 220, ч. 4 ст. 306, ч. 2 ст. 937, абз. 2 ч. 1 ст. 1051 ЦК України визначається що є засобами доказування у відповідних цивільних та господарських справах. Ч. 2 ст. 623 ЦК України визначає на кому лежить обов'язок доказування. Гл. 6 ЦК України визначаються деякі особливості встановлення опіки та піклування над малолітніми особами. В ЦК України оформлення певних правочинів чи набуття відповідного правового стану або статусу пов'язана з реєстраційними процедурами чи процедурами у порядку цивільного судочинства. Так, ч. 3 ст. 49 ЦК України визначено, що державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть. Набуття правового статусу фізичної особи – підприємця (ч. 2 ст. 50 ЦК України), як і юридичної особи (ст. 80, ч. 4 ст. 87, ст. 89 ЦК України) відбувається за умов їх державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Відповідно, ЦК України визначаються певні їх особливості. Це стосується і особливостей припинення, що пов'язано з певними публічними процедурами. Також, Книгою 6 врегульовано певні процедурні аспекти для нотаріуса у спадкових справах.

бачити, що систематизація публічних відносин на майнові та немайнові пов'язана з тим, що перші у випадках встановлених законом регулюються актами цивільного законодавства, інші (немайнові, як особистого, так і не особистого характеру, а також майнові, які не відповідають ч. 2 ст. 1 ЦК України) не регулюються актами цивільного законодавства. Проте, якщо виходити з того, що для встановлення цивільних відносин достатньо лише виявити особистий немайновий або майновий характер, то така обставина, тоді може привести до абсурдного висновку, що майнові публічні відносини мають розглядатися також як цивільні. Однак для того, щоб і далі не доводити думку до ще більшого абсурду, можна зробити наступний висновок, що місцезнаходження словосполучення «цивільні відносини» в лексико-граматичній структурі речення не може пов'язуватися лише з їх характером. Хоча такий критерій є необхідним, але не є достатнім. Відповідно більш логічним є наведене вище твердження, а саме те, що цивільні відносини слід відмежовувати від його широкого та вузького розуміння.

Проте, якщо зроблений нами умовивід є вірним, то тоді підхід ч. 1 ст. 1 ЦК України створює дисонанс між доктринальними та легальними установками. Принаймні, в науці цивільного права є два основні підходи. Перший, цивільні відносини ставить у рівень з приватними відносинами. Другий співвідносить цивільні відносини та приватні відносини як вдове та родове поняття. Але за таким законодавчим підходом виходить, що обсяг поняття цивільні відносини має охоплювати і ті відносини, які за своєю природою є публічними. Хоча такий підхід має і протилежну, позитивну сторону – він допускає можливість охоплення тих приватних відносин, які будуються не на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності їх учасників. Наприклад, навряд чи відносини, які виникають між органом акціонерного товариства і акціонером побудовані на рівності їх учасників. Це стосується і майнової самостійності органу акціонерного товариства, якої у нього не має. Публічними ці відносини теж не назвеш, так як акціонерне товариство це суто приватно-правове утворення і все, що стосується її приватної діяльності, у тому числі внутрішньо-організаційних питань повинно залишатися в приватно-правовій сфері.

Наведене свідчить, що підхід, який закладений в ст. 1 ЦК України не співпадає з існуючими в теорії та доктрині цивільного права. Хоча це не означає, що він є не вірним. Залишається лише його зрозуміти. Проте

єдине, що на сьогоднішній час є не змінним, це те, що розкриття змісту ст. 1 ЦК України проводиться з огляду на певне парадигмальне чи доктринальне розуміння про предмет цивільного права.

Не викликає сумніву, що розкриття змісту ч. 1 ст. 1 ЦК України може проводитись різними шляхами – доктринальним чи парадигмальним способом, логічним або системним тощо. Проте буква закону повинна завжди у першу чергу розумітися у відповідності до правил язикового (мовного) способу тлумачення, за яким ч. 1 ст. 1 ЦК України дає зрозуміти, що регулюванню цивільним законодавством підлягають певні цивільні відносини, що у момент їх заснування відповідають ознакам юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Але не слід забувати, що після мовного способу, як зазначає С. О. Сліпченко суб'єкт тлумачення повинен вдатися до логічного способу з'ясування змісту норми цивільного права. Це пов'язано з тим, що крім мовної форми, кожна думка має і логічний. Логічний спосіб тлумачення виконує дві основні функції: а) дозволяє перевірити результати мовного тлумачення; б) *сприяє розкриттю дійсного сенсу юридичної норми при неповноті або неясності її змісту* (виділено мною – О. Шишка), яке було встановлено за допомогою мовного тлумачення.

Саме логічне тлумачення при повноті розуміння ч. 1 ст. 1 ЦК України надає підстав казати про більш ширше розуміння цивільних відносин. Проте таке розуміння йде в розріз з усталеними підходами до сприйняття предмету цивільного права. Але, якщо це так, то є певна проблема неспівпадіння дійсного праворозуміння з усталеним. Це приводить до вирішення іншої проблеми – це визначення не лише місця цивільних відносин в системі права України, але і те, які саме відносини повинні охоплюватися таким обсягом поняття. Тут є три шляхи: 1) ми рухаємося від ст. 1 ЦК України та приводимо ЦК України та інші акти цивільного законодавства у відповідності до концепту такого положення; 2) ми приводимо у відповідність ст. 1 ЦК України з огляду на інші положення ЦК України; 3) ми створюємо сучасну модель предмету цивільно права, яка б відповідала не лише рівню сьогоднішньої науки цивільного права, але і потребам громадського суспільства. На останок, важливо нагадати і позицію Н. С. Кузнецової, ми маємо продовжувати рух вперед, максимально зберігаючи наші вікові цивілістичні традиції. Ми не повинні втратити шанс відчутти нове цивільне право – більш потужне, більш динамічне. Можемо цей шанс втратити, якщо

будемо залишатися у полоні старих конструкцій, які вже давно стримують цю енергію істинного цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Слипченко С. А. Толкование норм права // Підготовка правоохоронців в Харкові (1917–2017) :зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2017.

Явор О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОЯВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Сім'я як соціальне утворення виступає найважливішим елементом розвитку в усіх цивілізаціях. Вона є певною моделлю суспільства на конкретному історичному етапі його існування, відображує моральні і духовні особливості суспільства. Життя більшості людей так чи інакше пов'язано із сім'єю – своєрідним мікросвітом, де переплітаються складні економічні, політичні, психологічні, ідеологічні, фізіологічні та інші соціальні питання. Це зумовлює необхідність захисту сім'ї та її членів від будь – яких посягань та проявів домашнього насильства.

Законодавство України у сфері протидії насильства в сім'ї містить юридичні дефініції (визначення) насильства в сім'ї та його форм.

Домашнє насильство відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила